

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ

Знаходження свого місця в умовах нової економіки, яка ґрунтується на знаннях, є важливим і актуальним завданням для України, її регіонів і підприємств, які під впливом різноманітних факторів знаходяться на різних стадіях процесу створення та використання знань, їх перетворення в глобальний ресурс, що в свою чергу, впливає на формування та розповсюдження економіки знань на макро-, мезо- і мікрорівнях. Розглядаючи мікрорівень розповсюдження економіки знань – підприємства, необхідно зазначити, що умови економіки знань здійснюють зовнішній вплив на діяльність підприємств, отже ті підприємства, які хочуть бути конкурентоспроможними, підвищувати свою капіталізацію в умовах обраного інноваційного курсу розвитку країни мають приділяти увагу питанням управління інтелектуальною власністю і залежно від їхнього забезпечення обирати напрями управління об'єктами інтелектуальної власності.

Вирішенням питань, що стосуються управління інтелектуальною власністю, займалось багато вчених, серед яких необхідно назвати таких науковців, як: О. Бутнік-Сіверський, І. Борисенко, М. Вачевський, Т. Гусаковська, М. Дудкіна, П. Цибульов, В. Чеботарьов, та ін., але управління інтелектуальною власністю потребує свого подальшого дослідження з метою виявлення нових підходів, застосування яких має підвищувати ефективність функціонування підприємств, забезпечувати їм додаткову вартість та конкурентні переваги як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Мета роботи полягає в подальшому розвитку теоретико-методичних засад щодо удосконалення управління інтелектуальною власністю на машинобудівних підприємствах в умовах економіки знань.

В сучасних умовах господарювання важко уявити собі підприємство, яке не використовує в своїй діяльності такі об'єкти інтелектуальної власності, як торговельні марки, фірмові найменування. Їх роль, залежно від характеру виробництва, може бути як малою, так і надзвичайно високою. Керівник повинен відрізнити корисну для бізнесу інтелектуальну власність від непотрібної, з одного боку, та корисну інтелектуальну власність від усєї власності підприємства, – з іншого. На жаль, більшість керівників вітчизняних підприємств не володіють інформацією про те, які об'єкти інтелектуальної власності існують на їхньому підприємстві, кому належать права на ці об'єкти, чи не вичерпався їх юридичний термін дії, яким чином вони можуть приносити додатковий прибуток підприємству тощо. Але без відповідей на ці питання неможливе управління інтелектуальною власністю, а отже, і ефективне управління підприємством в цілому.

Визначення поняття «управління інтелектуальною власністю» є принципово важливим для розуміння наукового і практичного його значення і використання у вирішенні проблем вітчизняної економіки, особливо в період її трансформації й побудови економіки знань. Сьогодні дослідженням сутності поняття «управління інтелектуальною власністю» займається чимала кількість вчених, проте єдиного підходу щодо тлумачення цієї категорії немає.

Для уточнення трактування поняття «управління інтелектуальною власністю» було досліджено такі наукові підходи, як: процесний, системний, функціональний і результативний (табл.1).

Концептуальні підходи до управління інтелектуальною власністю

Підхід	Представники	Визначення категорії	Особливості підходу
Процесний	В.А.Хасилев	процес цілеспрямованого систематичного впливу на об'єкт управління за допомогою комплексу заходів, який забезпечує найбільш ефективне правове, економічне та соціальне використання ІВ	Управління ІВ розглядається як процес
	А.Ю. Шатраков, А.А. Мерисиянов, В.М. Алдошин, С.К. Колганов	складний та багатоаспектний процес, спрямований на підвищення ефективності діяльності підприємств і як наслідок посилення їх конкурентоздатності й зміцнення позицій на світових ринках	
	М.М. Дудкіна	цілеспрямований вплив на процес формування, використання і розвитку інтелектуальної власності за допомогою сукупності взаємопов'язаних дій, які забезпечують максимізацію прибутку наукоємного підприємства на основі ефективного правового, економічного і соціального використання результатів інтелектуальної діяльності	
Системний	В.В. Ярмош	система заходів, яка сприяє ефективному використанню ОІВ на підприємстві, спрямована на отримання прибутку або підвищення конкурентоспроможності та стабільного стану на ринку	Управління ІВ розглядається як система, як складова системи управління підприємством
	Н.В. Шелехова	системне управління процесом створення, правової охорони, комерціалізації та захисту результатів інтелектуальної діяльності в складі загальної системи управління організацією	
	Т.О. Гусаковська	система, яка передбачає такі складові, як управління створенням інтелектуальних продуктів, управління портфелем ОІВ, управління інформацією та комунікаціями та управління організаційно-методичною базою та знаходиться в тісному взаємозв'язку з іншими складовими системи управління підприємством і має забезпечити узгодженість дій що стосуються створення та використання ОІВ	
Функціональний	Н.О. Шпак, К.І. Дмитрів	спосіб управління об'єктами інтелектуальної власності підприємства на засадах, що визначаються функціями менеджменту	Управління ІВ розглядається з позиції реалізації функцій менеджменту
	І.А. Борисенко	одна із функцій менеджера інноваційної діяльності, реалізація якої передбачає виконання заходів з правової охорони й ефективному використанню ІВ, пошуку та аналізу патентної інформації, оцінці ІВ та ін., тобто це діяльність організуючого, координуючого, аналітичного характеру, що здійснюється в межах інноваційної стратегії організації	
	В.А. Карпенко	сукупність дій і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного планування, організації і контролю процесів формування, розвитку і використання інтелектуальної власності підприємства а також мотивації процесів накопичення та примноження цих активів	
Результативний	М.В. Вачевський	сукупність соціальних, психологічних та ідеологічних заходів цілеспрямованої дії на творчу діяльність новаторів виробництва й на виявлення резервів досягнення високих кінцевих результатів	Управління ІВ орієнтовано на досягнення кінцевого результату
	П.М. Цибульов, В.П. Чеботарьов, В.Г. Зінов, Ю.Суїні	діяльність, спрямована на отримання кінцевого результату – прибутку або іншої користі внаслідок створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності в усіх галузях економіки	

На основі узагальнення цих підходів запропоновано авторське розуміння поняття «управління інтелектуальною власністю» як сукупності специфічних принципів, функцій, методів, заходів, використання яких дає можливість здійснювати цілеспрямований вплив суб'єктів управління на процеси формування, використання й розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності з метою забезпечення конкурентних переваг та капіталізації підприємства.

Аналіз наукової літератури за зазначеною проблематикою [1-8, 10-13] свідчить про відсутність дієвого підходу до аналізу процесу управління ІВ. Розвиваючи методичний підхід до управління інтелектуальною власністю машинобудівних підприємств [9] та з метою виявлення проблемних місць в управлінні та розробленні рекомендацій з їх усунення в процесі дослідження управління ІВ було запропоновано аналітичне забезпечення управління ІВ на вітчизняних машинобудівних підприємствах. Оцінювання управління інтелектуальною власністю на машинобудівних підприємствах було проведено у вісім послідовних етапів, які представлено на рис.1.

Сутність даного аналітичного забезпечення управління інтелектуальною власністю полягає у дослідженні нематеріальних активів (НМА) у складі активів підприємств, оцінці показників, що характеризують стан, рух та ефективність використання НМА, аналізі об'єктів інтелектуальної власності в структурі НМА підприємств, аналізі реалізації функцій управління інтелектуальною власністю, оцінці показників, що характеризують забезпечення управління ІВ та розрахунку інтегрального показника, який свідчить про рівень забезпечення управління ІВ підприємств. Реалізація запропонованого забезпечення дозволить підвищити ефективність управління інтелектуальною власністю; підвищити обґрунтованість і якість прийнятих управлінських рішень; знизити ступінь невизначеності і ризику при здійсненні операцій з результатами інтелектуальної діяльності; сформулювати дієвий механізм управління ІВ машинобудівних підприємств.

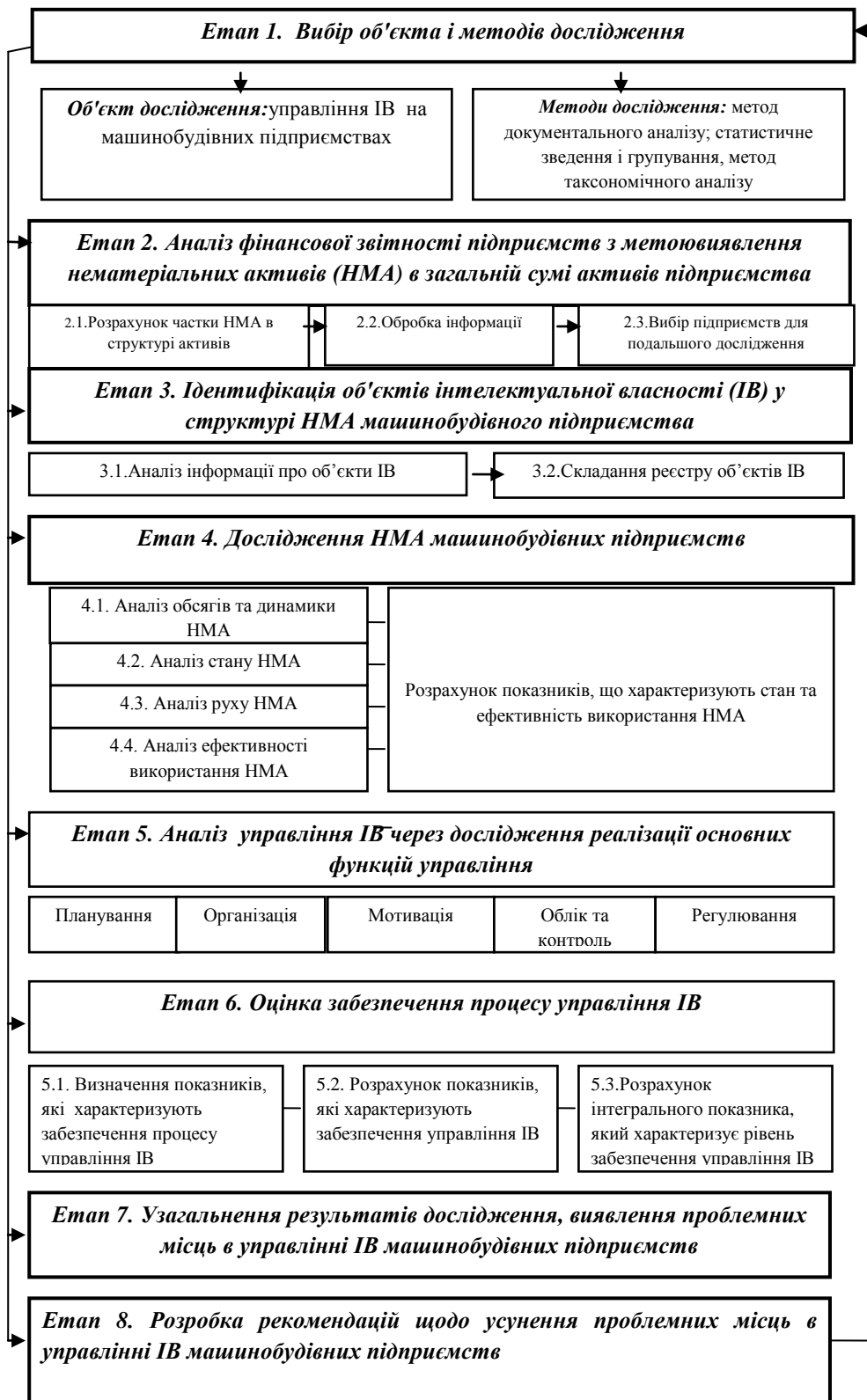

Рис. 1. Послідовність етапів оцінювання управління інтелектуальною власністю на машинобудівних підприємствах

Аналіз сучасного стану управління інтелектуальною власністю, проведений на базі українських машинобудівних підприємств, вказує на нагальну потребу вітчизняних машинобудівних підприємств у вдосконаленні управління інтелектуальною власністю. Про це свідчить низький рівень забезпечення управління інтелектуальною власністю більшості досліджуваних машинобудівних підприємств. Окрім цього, слід акцентувати увагу на тому, що сучасні умови господарювання характеризуються спадом промислового виробництва наукомісткої продукції. Тому враховуючи те, що становлення економіки знань в Україні можливе лише при активізації науково-дослідної діяльності, впровадженні винаходів і фундаментальних новацій в провідних та пріоритетних галузях економіки, головним завданням для більшості підприємств є формування дієвого механізму управління інтелектуальною власністю.

В процесі дослідження було розроблено методичні положення щодо формування механізму управління інтелектуальною власністю, який представляє собою складову загальної системи управління підприємством, де зосереджені принципи управління інтелектуальною власністю в умовах економіки знань, цілі, завдання управління інтелектуальною власністю, функції, методи, складові забезпечення управління інтелектуальною власністю, пріоритетні напрями управління інтелектуальною власністю та умови економіки знань, що необхідні для здійснення управлінського впливу в процесі формування, використання і розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності з метою забезпечення конкурентних переваг та підвищення капіталізації підприємства. На рис. 2 представлено механізм управління інтелектуальною власністю з урахуванням умов економіки знань.

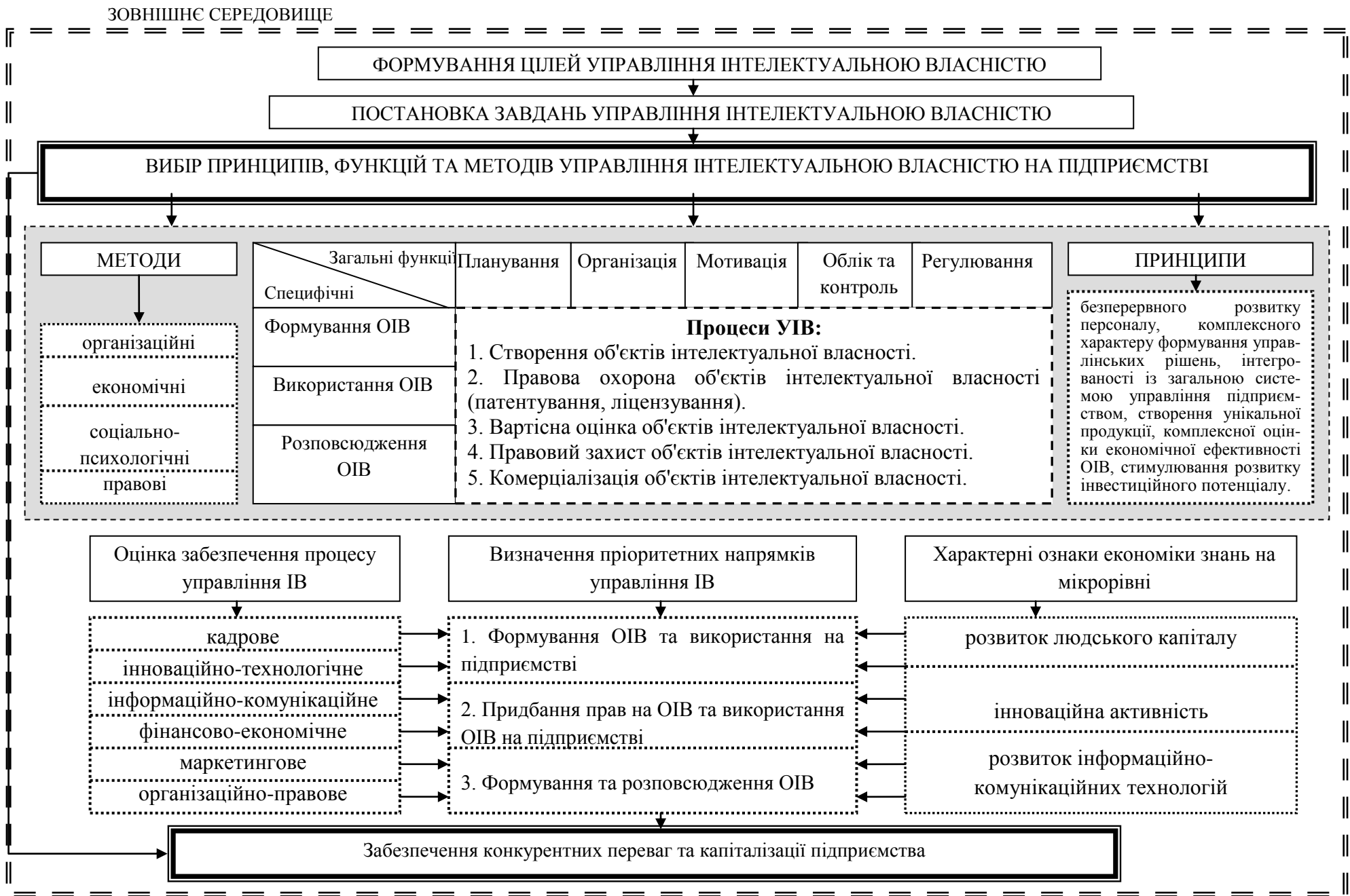

Рис. 2. Механізм управління інтелектуальною власністю на підприємстві

Акцентуємо увагу на тому, що головним завданням реалізації механізму управління інтелектуальною власністю є забезпечення ефективного формування, використання і розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності з метою створення конкурентних переваг та підвищення капіталізації вітчизняних підприємств, що є своєчасним та актуальним, оскільки:

збільшення ринкової капіталізації підприємства викликає у інвесторів додатковий інтерес, тим самим сприяє надходженню фінансових ресурсів, формуванню позитивного іміджу підприємства;

зростання вартості підприємства (капіталізації) підвищує добробут акціонерів за рахунок приросту курсової вартості акцій;

підвищення капіталізації дає можливість виходу підприємств на міжнародний фондовий ринок.

Таким чином, ефективне управління інтелектуальною власністю підприємства є одним із ключових інструментів для досягнення успіху в конкурентній боротьбі, а формування та реалізація дієвого механізму управління інтелектуальною власністю з урахуванням умов економіки знань дозволить підприємству не тільки поліпшити якість управління інтелектуальною власністю, але й стати активним учасником ринкових відносин, забезпечуючи при цьому, конкурентні переваги та збільшуючи його прибутки. Необхідно зазначити, що важливим кроком у формуванні та реалізації механізму інтелектуальної власності є визначення пріоритетних напрямків діяльності підприємства стосовно створення, придбання та розповсюдження ОІВ. У цьому зв'язку проблема вибору пріоритетних напрямків управління ІВ підприємства полягає в розв'язанні дилеми: що є більш вигідним для власника ОІВ – його використання у власному виробництві чи його продаж іншим суб'єктам господарювання з точки зору збільшення його капіталізації, або взагалі придбання прав на ОІВ та використання на підприємстві.

Отже, успішна розробка та поступова реалізація механізму управління інтелектуальною власністю потребує узгодженості та участі в цьому процесі керівництва підприємства та структурних підрозділів, що виконують функції організаційного забезпечення. Окрім цього, розробка та реалізація механізму управління інтелектуальною власністю підприємства вимагає, перш за все методичного забезпечення цього процесу, адекватного інструментарію, що дозволяє цілеспрямовано і економічно грамотно управляти цим стратегічно важливим ресурсом для підприємств, які хочуть бути конкурентоспроможними в умовах економіки знань.

Література:

1. Бутнік-Сіверський О. Б. Економіка інтелектуальної власності / О. Б. Бутнік-Сіверський. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2013. – 296 с.
2. Борисенко И. А. Инновационный менеджмент: управление интеллектуальной собственностью: Учебное пособие / И.А. Борисенко. – Воронеж.: Воронежский гос. ун-т., 2003. – 63 с.
3. Вачевський М. В. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності: Підручник / За ред. проф. М.В. Вачевського. – К.: ВД Професіонал, 2005. – 448 с.
4. Гусаковська Т. О. Управління інтелектуальною власністю підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Т.О. Гусаковська; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». – Х., 2009. – 20 с.
5. Дудкина М. Н. Система управления интеллектуальной собственностью наукоемких предприятий; [ГОУ ВПО "Воронежский государственный технический университет"]: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук: 05.13.10 / М.Н. Дудкина - Воронеж, 2009. – 24 с.
6. Карпенко В. А. Управление интеллектуальной собственностью как фактор повышения конкурентоспособности инновационной экономики : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук : 08.00.05 / В.А. Карпенко - Москва, 2007. – 24 с.
7. Управління інтелектуальною власністю / [Цибульов П. М., Чеботарьов В. П., Зінов В. Г., Суїні Ю.]; за ред. П. М. Цибульова: [монографія]. – К.: «К.І.С.», 2011. – 448 с.
8. Хасилев В. А. Фомирование системы управления интеллектуальной собственностью малых инновационных предприятий : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. екон. наук / В. А. Хасилев. – Москва, 2010. – 25 с.
9. Чистякова А. В. Методичний підхід до управління ІВ машинобудівних підприємств / А.В. Чистякова // Збірник наукових робіт за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритети розвитку підприємств у ХХІ столітті» (м. Кіровоград, 21-22 квітня 2011 р. – Кіровоградський національний технічний університет. – Кіровоград: КОД, 2011. – Частина I. – С.60 – 62.

10. Шатраков А. Ю. Управление интеллектуальной собственностью и исключительными правами промышленных предприятий / А. Ю. Шатраков, А. А. Мерисиянов, В. М. Алдошин, С. К. Колганов. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика»», 2007. – 190 с.

11. Шелехова Н. В. Управление интеллектуальной собственностью и тенденции ее развития: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук : 08.00.05 / Н.В. Шелехова. – Москва, 2007. – 28 с.

12. Шпак Н. О. Проблеми і перспективи управління нематеріальними активами підприємства / Н. О. Шпак, К. І. Дмитрів [Електроний ресурс] // Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2007_594/27.pdf

13. Яромош В. В. Удосконалення системи управління інтелектуальною власністю / В. В. Яромош [Електроний ресурс] // Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2010_49/st_49_14.pdf